

СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ 1-4 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРУ

У статті розглядаються особливості статевого виховання учнів 1-4 класів. Розкрито питання специфіки засвоєння молодшими школярами статево-рольової моделі поведінки. Визначено характерні риси процесу статевого виховання на етапі початкового навчання. Окреслені основні завдання здійснення статевого виховання молодших школярів в умовах родини та школи.

Ключові слова: *учні 1-4 класів, розвиток, статеве виховання, формування, статеві відмінності, виховний процес.*

В статье рассматриваются особенности процесса полового воспитания учеников 1-4 классов. Раскрыт вопрос специфики усвоения младшими школьниками ролевых образцов поведения соответственно пола. Определены характерные черты процесса полового воспитания на этапе начального обучения. Очерчены основные задания осуществления полового воспитания младших школьников в условиях семьи и школы.

Ключевые слова: *ученики 1-4 классов, развитие, половое воспитание, формирование, половые отличия, воспитательный процесс.*

Sex education of students in grades 1-4 folklore means.

The features of sexual education of students of 1-4 classes are examined in the article. The question of specific of mastering of statevo-rolevoy model of conduct junior schoolboys is exposed. Certainly the personal touches of process of sexual education on the stage of initial studies. The basic tasks of realization of sexual education of junior schoolboys are outlined in the conditions of monogynopaedium and school.

Keywords: *students of 1-4 classes, development, sexual education, forming, sexual differences, educate process.*

Постановка проблеми. Сьогодні – в час духовних пошуків у суспільстві та мистецтві, зміни парадигми наукового й художнього мислення, коли Україна стоїть на шляху входження в систему європейських держав, що зумовлює необхідність перебудови системи освіти і виховання – проблема наукового осмислення статевого виховання є досить гострою. Важливе місце посідає формування нового світобачення і сприймання себе, як повноцінної, гармонійно розвиненої, врівноваженої особистості. Статеве виховання молодшої людини є одним із завдань, що стоять перед сучасною освітою.

Сучасна освіта покликана забезпечити особливу роль у переорієнтації виховного впливу на молодших школярів тому, що сім'я не завжди готова до правильного пояснення всіх статевих особливостей та вікових змін, які відбуваються з дитиною. Дослідження спрямоване на виявлення впливу фольклору на процес статевого виховання молодших школярів. Статеві відносини, перш за все, цікавлять з точки зору моралі, етики взаємовідносин, норм і правил взаємовідносин чоловіка й жінки, психології та педагогіки (теорії виховання), культури взаємовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання статевого виховання учнів є предметом дослідження ряду сучасних науковців. Взаємини у вихованні як окрема проблема вивчалися І.Бехом, О.Соловйовим, Ю.Пелехом, Н.Щурковою. За останні роки в педагогічній літературі все частіше став з'являтися термін „виховні взаємини” (А.Бойко, А.Мудрик, К.Слесик, В.Черній), під якими розуміють свідомий, спеціально організований педагогом, стимулюючий активність дітей, педагогічно доцільний вплив, що переходить потім у взаємодію педагога й дітей – головних суб'єктів виховання, забезпечуючи активний саморозвиток особистості кожної дитини.

Дитяче суспільство, дитяча субкультура – це база для майбутнього дорослого життя. В дитинстві будь-яка інформація засвоюється малюками через дитячі форми культури. Дорослий має передати дитині частку культури народу через різні форми: прислів'я, приказки, казки, колискові тощо. Проте, на сьогодні батьки майже не спілкуються з дітьми. Окрім того, вони й самі погано обізнані щодо українського фольклору: майже не знають прислів'їв, приказок, загадок тощо. Отже, дітям доводиться засвоювати культурні відносини самотійно, з власного невеликого досвіду або досвіду однолітків, через фільми, засоби масової інформації. Відсутність знань культури свого народу сприяє розвитку в дітей неправильного уявлення про норми та правила поведінки. Я вважаю, що сьогодні передати культурні традиції народу від покоління до покоління можливо передусім за допомогою фольклору, оскільки саме фольклорні твори найяскравіше зберігають культуру, традиції, мову українського народу. Поведінкою дітей керує не тільки те, чому вони були безпосередньо навчені, але і висновки, зроблені через спостереження навколишньої культури. Визначені культурні погляди на статево-рольову поведінку втілені в міфах, іграх, історії, повсякденному житті [5].

В умовах домашнього виховання дітей привчають до відповідних статевим ознакам занять. Дівчаток оберігають від важкої праці і прищеплюють їм ознаки „справжньої леді”. Хлопчикам прищеплюють інші нормативи поведінки через „чоловічі” види праці, етичні норми поведінки, з-поміж них необхідними є ідеали стійкості, відваги, мужності. Можна визначити такі стереотипи статевого виховання молодших школярів: жіночий – доброта, милосердя, чемність, турботливість, ніжність; чоловічий – активність, незалежність, ризикованість, хоробрість, сила волі. Ці стереотипи визначають норми поведінки певної статі. Так, вважається ганебним показувати хлопчикам свою внутрішню слабкість, плакати, боятися чогось, а дівчаткам – поводитися грубо, битися тощо. Головна роль на етапі первинної соціалізації відводиться батькам як першим агентам соціалізації.

У ході досліджень (О.Кікенежді, Т.Кліменкова) було виявлено: хлопчики менш, ніж дівчатка, поступаються матерям, отже хлопчики можуть вимагати більше контролю – твердого, сильного, влучного „структурування” – тому що вони менш чутливі до потреб інших, менш поступливі та відгукуються на накази батьків; матір більш схильна говорити про емоції з маленькими доньками; батько майже не розмовляє з хлопчиками про почуття, активно стримуючи їхні емоційні прояви; в різних культурах матір однаково „комунікабельна” з маленькими синами та доньками; батько більше, ніж матір намагається виховувати своїх синів та зберігає позицію лідерства; в парах „батько – донька” частіше виникає розмова про емоційний стан, ніж у парах „батько – син”, що має значення в тому виді культури, яку дівчатка формують у своїх ігрових групах.

Фахівці в галузі психології розвитку (Р.Бернс, В.Бехтерев, В.Богословський) зосередили увагу на вивченні варіацій серед дітей залежно від ступеню їх „маскулінності” чи „фемінності”, а також на спробах розкрити умови життя дітей, які призвели їх до більш вираженого статевого типу.

Статеве виховання дослідники визначають як процес, спрямований на вироблення якостей, рис, властивостей, а також настанов особистості, що визначають необхідні суспільству відносини людини з представниками іншої статі (А.Хріпкова, Д.Колесов).

Всі вищезазначені положення дозволяють зробити висновок про те, що статеве виховання необхідне для розвитку особистості людини в цілому, формування культури взаємовідносин осіб протилежної статі.

Мета написання статті. Розкрити особливості процесу статевого виховання учнів 1-4 класів засобами фольклору, зазначивши основні проблеми його здійснення. Визначити характерні риси процесу статевого виховання молодших школярів. Окреслити основні завдання і шляхи здійснення статевого виховання учнів засобами фольклору.

Виклад основного матеріалу. Статеве виховання – це новий напрям у виховній роботі. У різних народів воно проводилося по-різному, але існувало завжди і людство готувало хлопчиків та дівчаток до дорослого життя.

виражається у всебічному вихованні дітей, оскільки статеве виховання тісно пов'язано з моральним, фізичним, розумовим, естетичним та трудовим вихованням. Цей зв'язок спрямовано на формування в дітей почуттів, свідомості та навичок поведінки. Наприклад, у процесі трудового виховання у дітей створюють уявлення про те, що праця людей різної статі має свою специфіку, пов'язану з фізіологічними особливостями та історичним аспектом розвитку людини: праця чоловіків традиційно передбачає більш важке фізичне навантаження, ніж праця жінок. Аналогічним є зв'язок статевого виховання з фізичним: на фізкультурних заняттях необхідно враховувати навантаження для дівчаток та хлопчиків, а також добирати вправи, що розвивають різні фізичні якості й формують певне ставлення до стилю поведінки (фігура, хода, динаміка рухів). Взаємозв'язок статевого виховання з естетичним простежується в тому, що при організації дозвілля враховуються переваги та бажання дітей залежно від статевих відмінностей. Цей зв'язок виявляється в знайомстві дітей з етикетом, нормами поведінки, поняттями про красу. В процесі формування системи знань виявляється зв'язок статевого виховання з розумовим: врахування особливостей мислення дітей різної статі при засвоєнні правил рідної та іноземної мови. Зв'язок статевого виховання з моральним виявляється у знайомстві дітей з елементарними поняттями про мораль, роллю людей різної статі в суспільстві, орієнтації дітей на майбутню соціальну функцію.

На нашу думку, розкриття означеного питання було б неповним без висвітлення витоків питання статевого виховання. Різні аспекти статевого виховання знаходять відображення в першоджерелах.

Кодекс лицарської честі включав: любов до батьків, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей; підкреслено шанобливе

ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитну вірність принципам народної моралі, духовності; відстоювання свободи і незалежності особистості, народу, держави; прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, шкіл, пам'яток історії та культури; здатність цілеспрямовано і систематично розвивати фізичні і духовні сили, волю, можливість свого організму; вміння скрізь і всюди поступатися благородно, виявляти лицарські чесноти; турботу про розвиток національних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі [4].

У центрі уваги з давніх часів перебуває образ матері. Особливе місце культ матері посідає в козацькій педагогіці. Так, до козацьких заповідей милосердя належать: всебічна допомога сиротам, вдовам, турботливе ставлення до безпомічних, постійна їх матеріальна і моральна підтримка; готовність допомагати найменшим, найбеззахиснішим – дітям, створювати умови для їхньої радості, переживати їхні страждання, замінювати їм у разі необхідності батька і матір, сестру і брата; надання допомоги хворим і пораненим, потерпілим від злих людей, стихійних сил природи тощо; здатність до співчуття, жалю до людей, які потрапили в біду; готовність допомагати будь-якій людині, щиро розділити з нею горе, страждання, журбу і тугу [3; с.237].

Ідеал народної педагогіки – повна сім'я, рідна домівка, родинне вогнище, оберігати яке повинні і люди, і різні символи традиційного хатнього вжитку. Підготовка до шлюбу, творення сімейного щастя – особлива тема в народних традиціях. Народна дидактика вчила, що кожна дівчина, як майбутня мати, повинна змалку психологічно готуватися до виконання обов'язків годувальниці й няні, навчатися доглядати дитину, тобто вміти її годувати, сповивати, вдягати, купати, лікувати й забавляти. Завдяки домашній дидактиці юнак чи дівчина в пору одруження вже значною мірою були підготовлені до виконання ролі сім'янина – обов'язків чоловіка та дружини, батька і матері. Дівчинка-ровесниця дітей молодшого шкільного віку могла сама напярсти ниток, виткати доріжки. А хлопчик добре

вправлявся з сокирою та іншими знаряддями праці, виконував, як і дівчинка, безліч інших обов'язків по господарству, доглядав худобу, випасав її, варив їсти, прибирав хату, порався на городі тощо. Певне місце вихованню хлопців приділяв Г.Ващенко: „Ми маємо пам'ятати, що чим вищою буде психологічна підготовка учнівської молоді до військової служби, тим краще й успішніше вона проходитиме. “Розв'язуючи питання про мету виховання сучасної учнівської молоді, ми мусимо враховувати не лише наші традиції, а й ті завдання, що ставить перед нами сучасне й майбутнє, а також прийняти до уваги психічні властивості нашого народу, як позитивні, так і негативні. Перші треба розвивати, другі усувати або, принаймні, ослаблювати” [1, с. 3-162]. На жаль, ще не для всіх батьків, педагогів, вихователів, наставників аксіомою стало те, що сучасні виховні ідеали можуть успішно формуватися лише на основі національних ідеалів минулих епох, які втілюють у собі загальнолюдські цінності.

Високими взірцями українського лицарства для підростаючого покоління, громадян незалежної демократичної Української держави є гетьмани, полковники, кошові отамани Д. Вишневецький (Байда), П. Калнишевський, І.Мазепа, П. Орлик, П. Полуботок, П.Сагайдачний, І. Сірко, Б. Хмельницький. Провідним ідеалом козацької педагогіки є вільна, незалежна людина, лицар правди і честі, для якого Бог і Батьківщина – найвищі блага (Г.Ващенко).

Лицарське виховання – серцевина козацької педагогіки. Особливу увагу на це звертав Григорій Ващенко у книзі “Виховний ідеал”. Він писав: “Український лицар живе для Батьківщини: він завжди готовий віддати за це своє життя. Найдорожче для нього – лицарська честь і слава”. Людина лицарського виховання власною працею та громадянською позицією підвищує добробут свого народу, бере активну участь у творенні національної політики, зміцненні єдності та згуртованості своєї нації [1; с.42].

В українській системі виховання статус лицарського виховання був завжди високим. В.Сухомлинський за несприятливих умов радянської дійсності відстоював принципи козацької педагогіки. У книзі "Про виховання" видатний український педагог-новатор і гуманіст радить: "Ми прагнемо до того, щоб маленький громадянин зрозумів і відчув, що є справжнє людське щастя і є холопське, рабське існування, куплене зрадою, знехтуванням ідеалів [6].

Співзвучною цій роботі В. Сухомлинського є книга П. Щербаня "Національне виховання в сім'ї", у якій автор наголошує на тому, що батькам слід пам'ятати, що у будь-яку історичну добу виховується не абстрактна людина, а представник того чи іншого народу, носій певної національної культури; розкриває сутність виховання дітей у сім'ї, в результаті якого кожна особистість високо цінує свою громадську, національну й особистісну гідність, совість і честь, наводить обов'язкові умови, провідні напрями та роль народних традицій у цьому процесі, звертає увагу на виховання дітей в українській родині у дусі лицарства. У виданні вміщено концепцію "Сім'я і родинне виховання"; кодекс вартостей сучасного українського виховання; батьківський катехізис; правила культури поведінки; сорок заповідей любові та свободи; афоризми і вислови, народні прислів'я про виховання [7].

Сімейні вартості українців та українські виховні традиції знаходять відбиття у роботі О. Вишневського „Сучасне українське виховання”. Автор наголошував на тому, що українська родина є органічною частиною нації і першоджерелом духовного становлення громадянина. Хліборобське життя українців у стародавні часи впливало на родинний устрій. Осідлість, стабільний прибуток від праці на землі, якого досягали переважно жінки, робили матір головною особою в сім'ї і закріпили матріархат. З давніх-давен українська жінка відрізнялася почуттям власної гідності та завжди була берегинею сімейної моралі, вона не терпіла невірності свого чоловіка. Стосунки в українській родині будувалися на визнанні рівноправності чоловіка й жінки. Емансипованість української жінки пов'язана не лише з

залишками матріархату в українському характері, а й часто з вимушеною відсутністю чоловіка вдома (визвольні війни, козакування, чумацтво). Жінка часто повинна була брати на себе відповідальність голови сім'ї і виконувати чоловічу роботу. Важливим елементом системи цінностей сімейного виховання є рівновага батьківського і материнського, чоловічого та жіночого елементів [2, с. 162-169].

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні зумовлює значні ускладнення у виконанні сім'єю своїх функцій. Деформація соціальних і моральних цінностей, яка спостерігається в останні роки, серйозно розхитала підвалини сім'ї. Особливо гострою є сукупність протиріч між: зростанням ролі сім'ї як основи сучасного суспільства та неготовністю юнаків до створення сім'ї; визнанням зростаючої ролі жінки у суспільстві та небажанням чоловіка прийняти це у власній сім'ї; розумінням сімейних цінностей і стандартів статево-рольової поведінки та нестабільністю сучасних подружніх стосунків, зростанням числа розлучень, особливо серед молоді; декларованою рівністю жінок і чоловіків у сім'ї та існуючою реальною тенденцією невиконання чоловіками у повній мірі своїх соціальних ролей чоловіка та батька; гармонізацією сексуально-емоційних відносин у сім'ї та пропагандою ранніх статевого відносин, невпорядкованістю сексуального життя.

Благодатним підґрунтям для статевого виховання молодших школярів є твори українського фольклору. Проте, саме цей аспект дослідження залишається поза увагою науковців, а твори українського фольклору, народні ігри з текстами, які б сприяли статево вихованню молодших школярів, застосовуються безсистемно.

Стало звичною справою: жінки беруть на себе найважчі турботи й намагаються вирішувати їх самотужки. Це зумовлено історично з часів Запорізької Січі, коли, залишаючись без сильної статі, жінки повинні були вести господарство і за себе, і за чоловіка, займатися не тільки "жіночими" справами. Особливе місце в козацькій системі виховання відводилося

дівчаткам. Характерною особливістю цього виховання був його високий рівень, що забезпечував ідеї та засоби козацької духовності, народної педагогіки, здобутки християнської моралі. У козацьких сім'ях панував культ Батька і Матері, Бабусі й Дідуся, Роду і Народу. Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки.

Висновки. Отже, у молодшому шкільному віці виховання хлопчиків та дівчаток має свої специфічні особливості. Саме цей етап розвитку та виховання закладає основи моральних установок майбутньої жінки й чоловіка. Ми поділяємо думку вчених (І.Мачуська, І.Мезеря) щодо визначення статевого виховання як формування поваги, дружби між хлопчиками та дівчатками, набуття ними відповідних норм та уявлень, виховання доброзичливих і позитивних взаємовідносин, диференційований підхід до організації життєдіяльності дітей з урахуванням специфіки статі. Завдання педагога – разом із родиною прищеплювати підростаючому поколінню відповідні до своєї статі способи поведінки, надаючи елементарну гендерну освіту і здійснюючи статеве виховання засобами фольклору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г.Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – Т.1. Підручник: Науково-популярне видання. – 3 вид. – 191 с.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси /О.Вишневський. – Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г.Ващенка, 1996.–238 с.
3. Калинова сопілка: Антологія української народної прозової творчості. – К.: Знання, 1998. – С. 34-246.
4. Кодекс лицарської честі// Козацька педагогіка. – К.: Дніпро, 1990. – 36 с.

5. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка. – Суми: Університетська книга, 2005. – С.23-25.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Підборський Юрій Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».